

Nataša Mrvić Petrović¹

Zdravko Petrović²

ODŠTETNA RENTA ZBOG TRAJNOG POVEĆANIH POTREBA POVREĐENOG³

Sažetak: Autori istražuju kako se primenjuju pravila obligacionog prava o naknadi imovinske štete usled trajno povećanih potreba povređenog. Oni analiziraju teorijske stavove i sudsku praksu u Srbiji. Zbog međusobne sličnosti srbijanskog i nemačkog zakonodavstva, kao primere dobre prakse navode presude nemačkih sudova. Autori konstatuju da je potrebno napraviti razliku između imovinske štete zbog trajno povećanih potreba povređenog i neimovinske štete zbog smanjenja životne aktivnosti. U radu su istaknute specifičnosti naknade u obliku rente za troškove pojačane ishrane, tuđe nege i pomoći i lečenja.

Ključne reči: renta, imovinska šteta, trajno povećanje potreba, Srbija, Nemačka

1. Uvod

Jedan od posebnih pravnih osnova za dosuđivanje odštetne rente (član 188. Zakona o obligacionim odnosima – dalje ZOO)⁴, predviđen u članu 195 stav 2 ZOO su trajno povećane potrebe povređenog lica, koje nastanu kao posledica pretrpljene telesne povrede. Iako se u sudskoj praksi češće renta dosuđuje zbog izgubljenog izdržavanja ili izgubljene zarade, ipak je posebni pravni osnov za rentu zbog trajnog povećanja potreba oštećenog veoma značajan za oštećene, jer, po pravilu, najteže telesne povrede ili oštećenja zdravlja redovno dovode do povećanih potreba povređenog, bilo tokom određenog perioda bilo doživotno. Pošto se radi o naknadi materijalne, neposredno prouzrokovane štete, čije se posledice protežu neizvesno dugo u budućnost, u teoriji i praksi se javljaju mnogobrojna sporna pitanja prilikom određivanja rente. U ovom radu su preispitani stavovi domaćih teoretičara i stručnjaka iz prakse. Pored toga navedeni su i pojedini primeri iz nemačkog prava i zakonodavstva, uz polaznu pretpostavku da među-

¹ Prof. dr Nataša Mrvić Petrović, nauni savetnik Instituta za uporedno pravo u Beogradu

² Prof. dr Zdravko Petrović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Džon Nezbit u Beogradu

³ Rad je rezultat rada na projektu Instituta za uporedno pravo "Srpsko i evropsko pravo – upoređivanje i usaglašavanje, (evidencioni broj: 179031), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

⁴⁴ *Službeni list SFRJ*, br. 29/79, 39/85, 45/89, 57/89, *Službeni list SRJ*, br. 31/93.

sobna sličnost ovih zakonodavstava tzv. germanskog pravnog podsistema dopušta da se njihove sudske odluke iskoriste kao korisni primeri dobre prakse.

2. Trajno povećane potrebe kao posledica povrede telesnog integriteta ličnosti

Da bi sud mogao da utvrdi da li oštećeni (tužilac) uopšte ima pravo na naknadu materijalne štete za slučaj pretrpljene telesne povrede, mora se najpre razjasniti da li je kao posledica te povrede umanjena radna sposobnost tužioca ili ne. Tek ako je ta okolnost nije sporna ili je u sudskom postupku razjašnjena, od toga u kom stepenu je radna sposobnost tužioca smanjena, i da li je to privremeno ili trajno, zavisice hoće li će se povređenom priznati pravo na naknadu imovinske štete u jednokratnom iznosu ili u obliku rente u skladu sa članom 188. ZOO.

Okolnost da je zbog pretrpljene povrede radna sposobnost tužioca smanjena mora biti utvrđena medicinskim veštačenjem, jer stepen invaliditeta i telesnog oštećenja koji se određuje u postupku ostvarivanja prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja ne može biti ekvivalent utvrđenom smanjenju radne sposobnosti tužioca tokom parničnog postupka. Za razliku od apstraktnih merila koji se koriste prilikom procene stepena invaliditeta u upravnom postupku, prilikom medicinskog veštačenja u parničnom postupku pokrenutom radi deliktne naknade imovinske štete za slučaj telesne povrede utvrđuje se konkretna uzročna veza između štetnog događaja i nastalih različitih medicinskih posledica telesnog povređivanja, što omogućava sudu da opredeli, prema vrsti pretrpljene štete, odgovarajuću naknadu, po potrebi i u obliku rente. Prema tome, u smislu člana 195. stav 2. ZOO radi uspeha u sporu neophodno je da u sudskom postupku tužilac dokaže da je, usled pretrpljene povrede koju je svojom radnjom uzrokovao štetnik, povređeni (tužilac) postao potpuno ili delimično nesposoban za rad. Istovremeno, to znači da sud može doneti odluku samo ako na osnovu dokaznog postupka stekne tačnu predstavu o funkcionalnom poremećaju organizma povređenoga, načinu na koji se taj poremećaj ispoljava, u kom obimu i za koje vreme. Tek na tom osnovu mogu se utvrđivati dalje medicinske posledice povrede, među koje spadaju u pojačane potrebe povređenog. Upravo te medicinske posledice deliktno prouzrokovane telesne povrede ili narušenja zdravlja uzrokuju imovinsku štetu koju trpi povređen i to sukcesivno i u budućnosti, čime se stiču zakonski uslovi da sud dosudi naknadu u obliku rente.

3. Vrste troškova za pojačane potrebe

Pod izdacima za trajno povećane potrebe povređenog lica u smislu člana 195. stav 2. ZOO smatraju se troškovi za pojačanu ishranu, troškovi lečenja i troškovi za tuđu negu i pomoć⁵. Naknadi tih troškova namenjena je novčana renta, koja bi trebalo da

⁵ Pravni stav sa Savetovanja sudija Građanskog odeljenja Vrhovnog suda Jugoslavije, predstavnika republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova od 12. i 13. 2. 1970. u Beogradu (*Zbirka sudskih odluka*, knjiga XV, 1/1970, 73).

se isplaćuje sve vreme dok kod oštećenog postoji potreba za tuđom negom i pomoći, pošto ne može sam da zadovolji svoje životne potrebe. Obim i vidovi potrebne pomoći zavise od karaktera pretrpljene povrede i zdravstvenog stanja oštećenog, na primer: pomoć pri oblačenju, svlačenju, kretanju i slično. Neki put je teško razdvojiti tuđu pomoć od nege, posebno kada je oštećenom pruža član porodice ili ukućanin (tzv. nestručna medicinska nega), recimo prilikom održavanja higijene, presvlačenja ili pomeranja položaja tela nepokretnog bolesnika, pomaganjem u hranjenju, davanjem lekova i slično.

Troškovi za pojačanu ishranu dosuđuju se u obliku rente u izuzetnim slučajevima kada je za duži vremenski rok povređenom neophodna hrana naročitog kvaliteta i sastojaka. S obzirom na to da su potrebe pojačane ishrane posledica pretrpljene telesne povrede ili narušenja zdravlja, dodatni i stalni materijalni izdaci povređenog koje čini kako bi nabavio adekvatnu hranu predstavlja za njega materijalnu štetu, koju treba da nadoknadi štetnik i/ili odgovorno lice. Upravo zbog toga što je telesna povreda prouzrokovana deliktnom radnjom štetnika, pravo na naknadu za troškove pojačane ishrane priznaje se i roditeljima povređenog deteta, koji su imali povećane izdatke da bi pružili detetu jaču, bolju i skuplju ishranu od one koja je dovoljna zdravom detetu, iako je na njima generalna zakonska obveza izdržavanja maloletne dece⁶.

Kada je reč o trajnim troškovima pojačane ishrane povređenog, neophodno je da sudija vodi računa o tome od kog momenta se dosuđuje renta na osnovu člana 195. stav 2 ZOO, jer nije moguće retroaktivno je dosuditi, pošto je to bilo suprotno članu 188. Kako se renta određuje radi naknade buduće štete, "treba razlikovati štetu koja je nastala od momenta proglašenja lica potpuno ili delimično nesposobnim za rad pa do donošenja sudske odluke o naknadi štete u obliku novčane rente i sa druge strane onu štetu koja postoji u momentu donošenja sudske odluke o naknadi štete u obliku novčane rente. Naime, naknada štete u obliku novčane rente može se dosuditi samo za štetu koja postoji u trenutku donošenja sudske odluke pa ubuduće, a ne i za pretrpljenu štetu u periodu koji je prošao. Za period koji je prošao tužilac ima pravo na naknadu materijalne štete jer je imao izdatke za pojačanu ishranu koja se za protekli period do donošenja sudske odluke može dosuditi u jednom jedinstvenom iznosu, a do koga se dolazi tako što se u konkretnom periodu utvrđuje za svaki mesec koliko su iznosili troškovi pojačane ishrane i na tako utvrđene iznose se obračunava zakonska zatezna kamata od dana dospelosti svakog pojedinog iznosa pa sve do dana presuđenja. U slučaju da postoje opravdani razlozi da se za ovaj vid štete tužiocu dosudi renta počev od presuđenja pa ubuduće treba imati u vidu da se ukoliko postoje naročiti razlozi, ova renta može dosuditi u mesečnim iznosima i da ona može biti podložna smanjenju, povećanju ili ukidanju, a može se izvršiti i kapitalizacija te rente (po pravilima iz odredbe člana 188. ZOO),⁷.

⁶ Presuda Vrhovnog suda Jugoslavije Rev. Br. 254/67 od 29. 2. 1968., *Zbirka sudskih odluka*, knjiga XII, 1/1968, odluka br. 44.

⁷ Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1869/05, od 29. 12. 2004., navedeno prema bazi sudske prakse: <http://www.sirius.rs/praksa/24797>, 15. 6. 2017.

Pravo na naknadu izdataka za tuđu negu i pomoć može zahtevati samo neposredno oštećeni čija je radna sposobnost smanjena zbog posledica pretrpljene telesne povrede koju je deliktno uzrokovao štetnik. Prema tome, aktivno je pravno legitimisano samo ono lice koje je pretrpelo štetu u vidu telesne povrede, zbog čega je njegova radna sposobnost umanjena, te ima potrebu za tuđom negom i pomoći⁸. Pravo na naknadu ne može ostvarivati onaj ko pomoć oštećenom pruža (iako gubi zaradu ili snosi odgovarajuće troškove), nego neposredno oštećeni koji ima potrebu za tuđom negom i pomoći. Od tog uobičajenog stava odstupala je presuda u ranijoj jugoslovenskoj praksi da se i, mužu (...) poginule supruge izuzetno priznaje naknada troškova tuđe pomoći, jer mu je zbog starosti i teške bolesti potrebna stalna tuđa pomoć osobe koja mu namjesto poginule supruge vodi kućanstvo i pruža potrebnu negu,⁹.

Povređeni može imati potrebe za medicinskom negom i pomoći ili nemedicinskom, koja podrazumeva sve one poslove koje oštećeni, zbog posledica povrede ili narušenja zdravlja, ne može više samostalno obavljati (uzimanje hrane, kretanje, ustajanje, održavanje higijene i slično). Česta je situacija da usluge nege, pa čak i jednostavniju medicinsku pomoć (lakša previjanja, davanje lekova i slično) oštećenom ukazuju bliska lica, članovi porodice ili ukućani sa kojima živi u zajedničkom domaćinstvu. Postavlja se pitanje da li oštećenom treba priznati pravo na naknadu troškova ovakve nemedicinske pomoći i nege, koju pružaju članovi porodice ili bliska lica iz emotivnih razloga, porodičnih obzira i solidarnosti. Reklo bi se da moralni razlozi i obaveza staranja o povređenom članu porodice isključuje pravni osnov da oštećeni potražuje naknadu za pomoć i negu koju mu pružaju članovi porodice. Čini se da on nije bio izložen posebnim troškovima takve pomoći i nege. Međutim, oštećenom u svakom slučaju pripada pravo na naknadu troškova tuđe nege i pomoći, bez obzira ko mu je pruža, makar i najbliži ukućani, pod uslovom da objektivno postoje njegove pojačane potrebe za takvom negom i pomoći uzrokovane pretrpljenom telesnom povredom. Prema uobičajenoj sudskoj praksi "pravo na naknadu štete i za izdatke povodom potrebe za tuđom pomoći i negom, ne može biti zavisno od toga da li se ti izdaci čine ili ne, već da li potreba za tuđom negom i pomoći zaista postoji. Niko nije dužan, makar to bili i ukućani, da svojim angažovanjem umanjuju štetu koju je u obavezi da snosi štetnik,¹⁰. Takođe, "činjenica što oštećenom licu pruža pomoć njegova supruga, ne oslobađa štetnika i osiguravajuću organizaciju dužnosti da tužiocu naknade ove troškove u visini koje bi

⁸ Iako ishode iz istog štetnog događaja, umanjene radne sposobnosti koje je činjenični osnov buduće imovinske štete treba razlikovati od umanjena opšte životne aktivnosti, koje dovodi do buduće neimovinske štete (u ovom smislu J. Salma, "Renta kao oblik naknade deliktne materijalne štete", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, god. 47, 2/2013, 45-46.). Ipak, nije uvek moguće jasno razgraničenje pravnih osnova imovinske i neimovinske štete, naročito kod kompleksnih šteta izazvanih teškim telesnim povredama praćenim naročito teškim invaliditetom, na primer, diplegijom ili kvadruplegijom.

⁹ Odluka Vrhovnog suda Hrvatske, Gž. 10/80, od 7. 2. 1980, *Pregled sudske prakse Vrhovnog suda Hrvatske*, 17/80, 55.

¹⁰ Presuda Okružnog suda u Sremskoj Mitrovici, Gž. Br. 429/95 od 30. 3. 1995., nav. prema: A. Filipović, *Određivanje visine naknade štete u obliku rente*, Dunav preving, Beograd 1999, 84.

tužilac imao da je za te usluge platio trećoj osobi,¹¹. Neophodnost ovakve pomoći utvrđuje se medicinskim veštačenjem, a visina naknade zavisi od toga da li se radi o stručnoj medicinskoj pomoći (kada pomoć oštećenom pruža kvalifikovano lice medicinske struke) ili o pomoći ukućana (radi obavljanja svakodnevnih poslova)¹². Za utvrđivanje visine štete potrebno je utvrditi i da li je pomoć povređenom stalno i svakodnevno potrebna (na primer, nepokretnoj osobi), kada naknada može da odgovara visini zarade kućne pomoćnice ili čak da bude i nešto veća ili je ta pomoć potrebna povređenom samo pri obavljanju pojedinih poslova, kada se visina naknade određuje srazmerno potrebama. Osim vrednosti samog rada druge osobe, valja uzeti u obzir i druge opravdane izdatke učinjene u vezi sa tim radom, na primer, troškove hrane i slično.

Jasno je, dakle, da oštećeni ima pravo na naknadu troškova tuđe pomoći i nege, čak i kada mu je pružaju bliski srodnici, a ne stručno osoblje. Da li mu mogu biti priznati troškovi usluga za koje ne postoji posebni (medicinski) razlog? U jednoj svojoj odluci Vrhovni sud Republike Srbije je našao da je zahtev za naknadu štete na ime tuđe pomoći osnovan i kada nisu postojali posebni razlozi u tom pogledu, čak i ako je tu pomoć pružala supruga oštećenog¹³. Razlog je što je šteta usled telesne povrede prouzročena deliktom radnjom štetnika, koji je odgovaran i za stvarnu štetu za troškove tuđe nege i pomoći koje je oštećenom supruzi ukazivala, iako za tim nisu postojali posebni razlozi.

Da li tužilac ima pravo na naknadu i onda kada nije imao stvarnih izdataka, nego će tek ubuduće zbog trajno povećanih potreba plaćati usluge tuđe nege i pomoći? U sudskoj praksi su napušteni raniji restriktivni stavovi, koje je opravdano kritikovao Obren Stanković, da se u sklopu naknade za tuđu negu i pomoć priznaju samo učinjeni izdaci, sa obrazloženjem da je reč o stvarnoj šteti¹⁴. Već odavno u sudskoj praksi nije sporno da "pravo na tuđu negu i pomoć postoji i kada nema stvarnih izdataka,¹⁵. Taj stav je u skladu sa činjenicom da je potrebno naknaditi neposrednu materijalnu štetu koja se proteže neizvesno dugo u budućnosti, a to znači da će periodično i redovno nastajati izdaci za tuđu negu i pomoć, što jeste *ratio legis* da se u članu 195. stav 2. ZOO dopušta naknada štete u obliku rente, tj. kroz obročne novčane isplate. Jedini uslov jeste da je nesumnjivo dokazano da kod oštećenog postoje trajno pojačane potrebe koje su nastale zbog pretrpljene telesne povrede koju mu je naneo štetnik. No, obim takvih potreba treba pouzdano utvrditi, pa je to verovatni razlog zbog čega se u sudskoj praksi

¹¹ Presuda Vrhovnog suda Srbije, Gž. Br. 498/85 od 5. 3. 1985. godine, prema Filipović, 84.

¹² Z. Ilkić, "Renta kao naknada štete prouzrokovane u saobraćajnim nesrećama, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine (AKV)*, LXXXV, 6/2013, 285.

¹³ Vrhovni sud Srbije, Odeljenje u Novom Sadu, Gž. 3033/83, od 30. 12. 1983, *Glasnik AKV*, 6/84, 3.

¹⁴ O. Stanković, *Naknada štete u obliku rente*, NU Službeni list SFRJ, Beograd 1975, 57. Čini se da je razlog taj što sud nije napravio razliku između materijalne štete koju oštećeni trpi od momenta proglašenja za radno nesposobnog (delimično ili potpuno) pa do trenutka donošenja sudske presude, a ona se nadoknađuje u jednokratnom iznosu, i buduće štete, koja može da uključi i izdatke za tuđu negu i pomoć, koja se ispoljava u budućnosti, od trenutka donošenja sudske presude.

¹⁵ Vrhovni sud Srbije, Odeljenje u Novom Sadu, Gž. 803/79 od 1. 1. 2079., navedeno prema: *Glasnik AKV*, 7-8/79, 43.

insistira na stvarnim izdacima za tuđu negu i pomoć učinjenim do donošenja presude, jer bi to moglo predstavljati polazni osnov za odmeravanje iznosa rente.

Kako opredeliti visinu odštetnog zahteva na ime naknade za tuđu negu i pomoć, posebno ako su je pružali članovi domaćinstva? Stvarna šteta u vidu nastalih troškova tuđe nege i pomoći do donošenja sudske presude nadoknađuje se oštećenom u nominalnom iznosu tih troškova u vreme njihovog nastanka. Prema kojim kriterijumima? Naknada štete za troškove tuđe nege i pomoći svakako može da odgovara visini umanjenja zarade člana porodice, ako je bio angažovan na tim poslovima umesto da je radio¹⁶. U istom smislu i Vrhovni sud Srbije u jednoj presudi smatra: "Oštećeni, kao član porodične zajednice, ima pravo da od štetnika traži naknadu štete za troškove nege povređenog člana porodične zajednice u visini umanjenja zarade drugog člana zajednice, ako je do ovog umanjenja došlo usled pružanja nege oštećeniku,¹⁷.

No, umanjenje zarade drugog člana porodice ne postoji onda kada povređenom pomaže dete, nezaposleno lice ili domaćica. Za razliku od stručne pomoći ili nege, kada je moguće ustanoviti tačnu cenu takvih usluga po satu, znatno je teže odrediti cenu pomoći i nege koju oštećenom pružaju članovi porodice, koji su nestručna lica. Ta neto cena trebalo bi da se opredeli prema ceni sata tuđe nege i nemedicinske pomoći koja se pruža u mestu prebivališta tužioca. Kako je reč o nemedicinskoj pomoći ili kućnim poslovima, cena sata takve pomoći odgovarala bi ceni rada nekvalifikovanog radnika, gerontodomaćica, kućnih pomoćnica i lica sličnih struka. Ako u mestu prebivališta tužioca više lica po različitim cenama pružaju iste vrste usluga, trebalo bi da sud ustanovi prosečnu cenu, kako bi pravilno odredio visinu rente. Početna orijentacija sudu mogu biti dokazi o troškovima plaćenih usluga tuđe nege i pomoći, ako je oštećeni plaćao tuđu nestručnu negu i pomoć. Međutim, ako oštećeni nije koristio tuđe usluge iako je za tim imao potrebe, naknada buduće štete u obliku rente će se morati opredeljavati prema visini neto zarade osobe koja bi, prema svojoj kvalifikaciji, mogla pružiti odgovarajuće usluge oštećenom u mestu njegovog prebivališta, a ne prema prosečnoj ceni takvog rada na teritoriji Republike Srbije.

U vansudskom postupku poravnjanja sa tuženom osiguravajućom organizacijom uobičajeno se kao orijentacija koriste tablice naknade za tuđu negu i pomoć koje daje Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje. Ali, i tada je moguće da oštećeni koji trpi veću štetu dokazuje tu okolnost ugovorom o pružanju pomoći ili na drugi način¹⁸.

Da li se naknada za buduću tuđu negu i pomoć uključuje u druge rente (zbog izgubljenog izdržavanja ili izgubljene zarade) ili ne? Vrhovni sud Makedonije u jednoj ranijoj svojoj presudi zauzeo je stav da je apsorpcija moguća: "kod naknade štete zbog

¹⁶ Presuda Okružnog suda u Šapcu gž. Br. 1846/91 od 5. 12. 1991., navedeno prema: Z. Petrović, V. Todorović, *Naknada štete u obliku rente*, Nomos, Beograd 2004, 57.

¹⁷ Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. Br. 2210/80, prema: Z. Petrović, V. Todorović, 57.

¹⁸ A. Filipović, 80.

izgubljenog izdržavanja, ne može se posebno dosuđivati naknada štete zbog izgubljene pomoći za negu, lečenje, vaspitanje i obrazovanje, jer je sve to apsorbovano dosuđivanjem naknade štete zbog izgubljenog izdržavanja,¹⁹. Ali, izgubljeno izdržavanje je poseban pravni osnov za naknadu imovinske štete u obliku rente, koji ne uključuje troškove neophodne tuđe nege i pomoći. Stoga se suprugu poginule u saobraćajnoj nezgodi ne priznaje pravo na naknadu štete za izgubljeno izdržavanje (član 194. ZOO) koje bi se sastojala u tome da nema više osobe koja je vodila domaćinske poslove (spremanje hrane, pranje rublja i sl.)²⁰.

Za razliku od stranog prava, npr. nemačkog, u kome se troškovi za pojačano finansijsko učešće zbog izgubljene pomoći u domaćinstvu redovno povezuju sa trajno povećanim potrebama, kod nas je prihvaćeno drugačije stanovište. Razlog je taj što izdaci za tuđu negu i pomoć treba da se odnose samo na one vrste usluga koje su namenjene samom oštećenom: u njih se ne ubrajaju rashodi, izazvani povredom oštećenog, zbog čega je potrebno angažovati drugo lice za poslove koji se inače obavljaju u domaćinstvu ili gazdinstvu, kao što je čišćenje stana ili kuće, nabavka i spremanje hrane, održavanje okućnice i slično, jer se ti troškovi naknađuju po drugom osnovu – na ime izgubljene zarade²¹. Suprotno tome, u sudskoj praksi je šire prihvaćeno da se priznaje pravo na naknadu štete na ime troškova neophodne tuđe pomoći i u održavanju gazdinstva radno nesposobnom poljoprivredniku, pa čak i u slučaju kada mu takvu pomoć pružaju članovi domaćinstva. Taj izuzetak prihvaćen u sudskoj praksi pokazuje da nije uvek moguće, osim teorijski, strogo razgraničiti krug ličnih i životnih potreba povređenog zbog kojih ima pravo na naknadu štete na ime tuđe nege i pomoći i na izgubljenu zaradu. Te potrebe uvek isključuju pomoć i negu prilikom kretanja, putovanja, oblačenja, uzimanja hrane i slično, ali će od okolnosti konkretnog slučaja zavisiti šta će sve biti priznato kao trajna i redovna životna potreba oštećenog koju može da zadovolji isključivo uz tuđu pomoć. Tako, na primer, nabavka hrane povređenom koji ne može da se kreće ili da nosi veću količinu namirnica predstavlja njegovu trajno pojačanu životnu potrebu. Na isti način, održavanje higijene u stanu ili spremanje hrane životna je, trajna i redovna potreba povređene osobe (recimo sa uništenim čulima mirisa ili vida), zbog čega bi bilo celishodnije troškove za pojačano finansijsko učešće zbog neophodne tuđe pomoći u domaćinstvu priznati po pravnom osnovu naknade za tuđu negu i pomoć, nego po osnovu izgubljene zarade. U svakom slučaju, naknada za buduću štetu, koja se dosuđuje u obliku rente, odrediće se srazmerno smanjenju radnih sposobnosti oštećenog, jer od toga zavisi u kom obimu i za koje će poslove biti angažovano lice koje povređenog neguje ili mu pomaže.

¹⁹ VSM Rev. 454/82, od 18. 1. 1983., *Sudska praksa*, 6/83, 41.

²⁰ Odluka Okružnog suda u Splitu Gž. 2908/85 od 20. 12. 1985, *Pregled prakse Vrhovnog suda Hrvatske*, 30/86, 60.

²¹ S. Perović, D. Stojanović, *Komentar Zakon o obligacionim odnosima*, knjiga I, Kulturni centar i Pravni fakultet, Gornji Milanovac – Kragujevac 1980, 587.

Trajno povećane potrebe oštećenog postoje i u slučaju kada život i održanje zdravlja lica koje je pretrpelo povrede vitalnih delova tela zavisi ubuduće od stalne upotrebe određenih lekova, pa se zato troškovi lečenja ne mogu opredeliti u jednokratnom iznosu u momentu donošenja sudske odluke²².

Moguće je da oštećenom po drugom pravnom osnovu iz socijalnog osiguranja pripada pravo na tuđu negu i pomoć. Ne bi bila dopuštena kumulacija naknade za tuđu negu i pomoć iz fonda socijalnog osiguranja i rente za tuđu negu i pomoć koju isplaćuje odgovorno lice ili štetnik. Ukoliko oštećeni nije socijalno osiguran ili mu po osnovu socijalnog osiguranja ne pripada pravo na tuđu negu i pomoć, jasno je da je troškove tuđe nege i pomoći u celosti u obavezi da naknadi odgovorno lice. U suprotnom oštećeni koji ostvaruje socijalni dodatak za tuđu negu i pomoć moći će da ostvaruje od odgovornog lica razliku u naknadi do stvarne štete koju je pretrpeo telesnim povređivanjem.

4. Primeri iz nemačkog zakonodavstva i prakse

Zbog veće aktuelnosti pitanje naknade štete zbog trajno povećanih potreba povređenog u sudskoj praksi su prisutne stalne nedoumice. Stoga bi za domaću teoriju i praksu mogli biti ilustrativni primeri iz nemačkog građanskog prava, u kome postoji slična odredba o naknadi u obliku rente koja se može dosuditi za štete usled telesne povrede ili smrti lica.

Naknada materijalne štete u obliku rente zbog smanjenja radne sposobnosti uzrokovane povredom tela ili oštećenjem sluha ili zbog povećanih potreba, moguća je po § 843 st. 1 nemačkog Građanskog zakonika²³ (dalje BGB). Koncept "trajno povećanje potreba" u smislu odredbe iz paragrafa 843. podrazumeva sve dodatne troškove nastale radi smanjenja posledica nedostataka koje oštećeni trpi zbog telesne povrede. Prema stavovima sudske prakse, naknada za trajno povećane potrebe ima za cilj da nadoknadi nedostatke koje oštećeni trpi zbog trajnog oštećenja fizičkog integriteta. Stoga to moraju biti dodatni troškovi, koji su trajni, neophodni i redovni (uobičajeni) za određene posledice telesnih povreda. Kada je reč o troškovima lečenja i medicinskih usluga, oni moraju biti učinjeni radi održavanja postojećeg zdravstvenog stanja i nivoa preostalih radnih sposobnosti povređenog, a ne radi popravljjanje njegovog zdravstvenog stanja²⁴. Naknada na ime trajno povećanih potreba uvek se određuje poređenjem u odnosu na potrebe prosečne zdrave (odrasle) osobe, a ne u odnosu na životni standard i troško-

²² N. Mrvić Petrović, Z. Petrović, A. Filipović, *Obavezno osiguranje od autoodgovornosti i naknada štete*, Glosarijum, Beograd, 2000², 202.

²³ *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB), od 18. 8. 1896. u redakciji od 2. januara 2002. (*Bundesgesetzblatt - BgBl* I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), poslednji put menjan izmenama zakona od 20. jula 2017. (BGBl. I S. 2787). Dostupno na: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>, 28. 7. 2017.

²⁴ U ovom smislu v. presude Saveznog suda (*Bundesgerichtshof*, BGH)Urt. v. 20.1. 2014 – VI ZR 46/03, NJW 2014, 967, NJW-RR 2004 v. 20. 1. 2004 – VI ZR 46/03, 671, 672; BGH, Urt. v. 19. 11. 1955 – VI ZR 134/54, NJW 1956, 219, 220; dostupno na: <https://bundesgerichtshof.de, 7. 5. 2017.>

ve koje je povređeni imao pre i posle nesreće. Kao troškovi za povećane potrebe priznaju naročito troškovi pojačane ishrane, naročite odeće, obuće, rashodi za neophodne medicinske tretmane, uključiv i putne troškove do lekara ili medicinske ustanove u kojoj se pomoć ukazuje, za periodičnu nabavku, zamenu ili održavanje ortopedskih pomagala, troškove za ugradnju specijalne opreme ili prepravke u stanu, nabavku i servisiranje podešenih uređaja (naročito pomagala za elektronsko pisanje ili čitanje), automobila, troškovi za neophodnu tuđu negu i pomoć (negu tela, održavanje higijene), uključujući tu i pomoć u domaćinstvu, ako bi nedostatak takve pomoći izazvao tzv. povećani napor tužioca pri finansijskom upravljanju domaćinstvom. U skladu sa odredbom paragrafa 843. st. 1 BGB pojačane potrebe su izdaci privremeni ili trajni, koji se ponavljaju a neposredno su uzrokovani posledicama pretrpljene telesne povrede ili u vezi sa njom nastaju u budućnosti. Stoga se u sudskoj praksi insistira na kriterijumima trajnosti, redovnosti i neophodnosti takvih troškova. Ako se šteta ne ispoljava u budućnosti, nego kao stvarna (do donošenja sudske presude) moguće je da se naknada isplati jednokratno, prema paragrafima 249. i 251. BGB. Samo u izuzetnim slučajevima, ako je to opravdano, dozvoljava se isplata kapitalizirane rente u skladu sa § 843 stavom 3. Osiguravači smatraju da su odredbe Zakonika koje predviđaju izuzetne okolnosti radi kapitaliziranja rente prevaziđene iz aspekta savremene ekonomije, te bi oštećenom trebalo dopustiti da po slobodnom nahođenju odabere hoće li tražiti obročnu isplatu novčane naknade štete ili njen kapitalizirani iznos.

Kao i u Srbiji, u praksi se ne dozvoljava kumulacija naknade deliktne štete za tuđu negu i pomoć i socijalnih davanja po osnovu tuđe nege i pomoći, nego se socijalna davanja uračunavaju u dosuđenu naknadu. Za razliku od apstraktnih merila telesnog oštećenja koje se koristi prilikom određivanja naknade za tuđu negu i pomoć u upravnom postupku, za potrebe parničnog postupka, medicinskim veštačenjem se mora konkretno dokazati da posledice telesne povrede dovode do pojačanih potreba oštećenog²⁵.

Povećane potrebe podrazumevaju dodatne troškove, redovne i trajne, koji služe za podmirenje potreba izazvanih oštećenjem fizičkog integriteta, do koga je došlo radnjom štetnika. To je razlog što odgovornost majke, delimično krive za nastanak saobraćajne nezgode u kojoj je povređeno njeno dete, ne isključuje pravo teško povređenog deteta da po paragrafu 843. BGB da ostvaruje tužbu za naknadu štete zbog trajno povećanih potreba prema štetniku i osiguravajućoj organizaciji. Jer, nega koju paralizovanom detetu pruža majka ne utiče na smanjenje imovinske štete deteta koje zbog posledica saobraćajnog udesa ima trajno povećane potrebe, uprkos tome što je majka delimično doprinela nastanku štetnog događaja²⁶.

²⁵ Gerhard Rompe, Arnold Erlenkämper (HRsg.), *Begutachtung der Haltungs- und Bewegungsorgane*, Georg Thieme Verlag, 2004⁴, Stuttgart, 91-92.

²⁶ Presuda Saveznog suda VI ZR 60/03 br. 67/2004 od 15. juna 2004 (dostupno na <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&Datum=Aktuell&nr=29437&linked=pm>, 18. 7. 2017).

U nemačkoj sudskoj praksi se posebno skreće pažnja na to da je u slučaju štete zbog pretrpljene telesne povrede potrebno razlikovati imovinsku štete usled trajno povećanih potreba oštećenog, koja podrazumeva uvek dodatni, ali realno očekivani materijalni trošak sa ciljem da se uspostavi način života koji je bio uobičajen pre nastanka štetnog događaja, od težnje da se tužbom za naknadu štete postigne satisfakcija za smanjenje opšte životnih sposobnosti i očekivanja u skladu sa ličnim sklonostima oštećenog, što spada u zahtev za naknadom neimovinske štete zbog pretrpljenih duševnih bolova i patnji zbog smanjenog uživanja u životu²⁷.

Jedan od interesantnih primera je onaj u kome je oštećeni koji je od posledica saobraćajnog udesa ostao sa skraćenom nogom zatražio naknadu štete zbog pojačanih potreba radi pomoći u domaćinstvu, iako takvu pomoć nije ranije koristio. Na osnovu medicinskog veštačenja i drugih dokaza izvedenih u toku postupka, sud je ustanovio da je pomoć u domaćinstvu tužiocu objektivno potrebna, s obzirom na karakter posledica pretrpljene telesne povrede i uslove u kojima je nastavio da živi i stanuje, koje on nije mogao da promeni zbog nedostatka finansijskih sredstava (na primer, visina kuhinjskih elemenata i slično), nego je redovne poslove u domaćinstvu obavljao samostalno ali sa pojačanim naporima. Sud je takođe ustanovio da trajno povećanu potrebu oštećenog predstavlja okolnost što mora podmirivati svoje potrebe iz više sitnih kupovina, a ne jednovremenom nabavkom velike količine potrepština, jer ne može da ih nosi, ali nemogućnost njegovog redovnog odlaska na sportske priredbe ili rekreativnog bavljenja sportom spada u pretrpljenu neimovinsku štetu (duševni bolovi zbog smanjene životne aktivnosti)²⁸.

Visina troškova za naknadu štete zbog pojačanih potreba obračunava se na osnovu neto zarade koju povređeni ne bi više mogao da zaradi, odnosno na osnovu cene odgovarajućih usluga u domaćinstvu (kućnih poslova) koju mora da plati drugom, zbog vlastite fizičke nemoći.

5. Zaključak

Prema čl. 195. st. 2. ZOO naknadu štete u obliku rente može tražiti samo neposredno oštećeno lice, uz ispunjenje uslova da je usled potpune ili delimične nesposobnosti za rad telesno povređenog lica došlo do gubitka zarade, trajnog uvećanja njegovih potreba i uništenja ili smanjenja mogućnosti njegovog daljeg razvijanja i napredovanja. Pritom, naknada štete u vidu novčane rente može se dosuditi samo za štetu koja postoji u momentu donošenja sudske odluke pa za ubuduće, a ne i za ranije pretrpljenu štetu. U svakom slučaju reč je šteti koja je uzrokovana u sadašnjosti, kada su nastale i štetne posledice, koje će izvesno trajati i ubuduće. U dugogodišnjoj primeni Zakona o obligacionim odnosima u teoriji i sudskoj praksi su ujednačeni stavovi u pogledu pri-

²⁷ U tom smislu i u citiranim presudama BGH NJV RR 2004, 671, 672 i NJV RR 1992, 792, 793, BGH 18. 2. 1992. VI ZR 367/90, 90.

²⁸ BGH, presuda od 18.02.1992 - VI ZR 367/90, dostupna na: https://www.jurion.de/urteile/bgh/1992-02-18/vi-zr-367_90/, 09. 7. 2017.

znavanja prava na rentu zbog trajno povećanih potreba povređenog. Tako su još uvek aktuelni stavovi nekadašnjih jugoslovenskih sudova u kojima se prihvata široko tumačenje odredbe člana 195. tako da se naknada štete u obliku rente priznaje ne samo za neodložno potrebnu pomoć i usluge trećeg lica pri obavljanju svakodnevnih poslova (hranjenje, lična higijena i slično), nego i za druge hitne poslove u domaćinstvu, uključujući tu i potrebnu pomoć u savladavanju školskog gradiva, troškove čuvanja dece, vođenja domaćinstva i slično. Ali, nije uvek nesporno da li ovakvi troškovi treba da spadaju u troškove tuđe nege i pomoći. U tom smislu izneti primeri iz nemačke prakse služe kao ilustracija raznolikih životnih pitanja koja se mogu postaviti u vezi sa odmeravanjem naknade imovinske štete za pojačane potrebe povređenog i možda, inspiracija za domaće stručnjake da pronađu adekvatan odgovor na sporna pitanja.

***ANNUITY FOR PERMANENTLY INCREASED NEEDS
IN SERBIAN LAW***

Summary: *Serbian Law of Obligations, in Article 195. (Redressing Damage In Case of Bodily Injury or Damage to Health) determines:*

(1) One who inflicts to another bodily injury or impairs his health, shall be liable to reimburse his medical expenses, as well as other related necessary expenses, including recovery of the salary lost due to inability to work during medical treatment.

(2) Should the injured person due to total or partial disability lose his salary, or should his needs become permanently increased, or should possibilities of his further development and advancement be destroyed or reduced, the person liable shall pay to the injured one specific annuities as damages for such loss.

Authors analyze theoretical attitudes and judicial practice in Serbia. Due to the mutual similarity of Serbian and German legislation, the judgments of German courts are referred to as examples of good practice. The authors note that it is necessary to make a difference between property damage due to the permanently increased need for injuries and non-pecuniary damage due to reduced life activity. The paper highlights the specificity of the fee in the annuity for the expenses of increased nutrition, other care and assistance and treatment.

Key words: *annuity, property damage, permanent increase in needs, Serbia, Germany*